

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Донбаський державний педагогічний університет (Україна)

Маріупольський державний університет (Україна)

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (Україна)

Зеленогурський університет (Польща)

Дилема війни/миру в постгуманному світі

Збірник наукових праць

(за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару
із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир)

Житомир - 2017

Редакційна колегія

Поліщук О. П. — голова редколегії, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Троха Богдан**, доктор габілітований, професор ZU (м. Зелена Гура), **Журба М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Рубіжне), **Козловець М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Сабадаш Ю. С.**, доктор культурології, професор (м. Маріуполь), **Сейко Н. А.**, доктор педагогічних наук, професор (м. Житомир), **Слющинський Б. В.**, доктор соціологічних наук, професор, член-кореспондент Української академії політичних наук, академік Академії наук Вищої школи України (м. Маріуполь), **Федь В. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Слов'янськ)

Рецензенти:

Герасимчук А. А., доктор філософських наук, професор

Ковтун Ю. В., кандидат філософських наук, доцент

Мельничук В. В., кандидат філософських наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 15 від 23 червня 2017 року)

Д 27 **Дилема війни/миру в постгуманному світі** : зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Троха, М. А. Журби та ін. — Житомир, 2017. — 72 с.

У збірнику вміщено наукові праці за матеріалами доповідей і тез викладачів, докторантів, аспірантів на міжрегіональному науково-практичному семінарі із міжнародною участю «Дилема війни/миру в постгуманному світі» (28-29 квітня 2017 року, м. Житомир), присвячених актуальним проблемам філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних наук, які пов'язані із розвитком соціуму в умовах постгуманізму, трансгуманізму й викликів сьогодення.

Збірник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів та всім, хто цікавиться проблемами постгуманізму, трангуманізму, біоетики.

Roman Sapeńko
(Zielona Góra)

MIŁOŚĆ I EROTYZM W POSTHUMANISTYCZNYM ŚWIECIE

Posthumanizm i transhumanizm to ważne we współczesnej humanistyce prądy powstałe pod koniec lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych w wyniku zaangażowania się w podobną tematykę. Łączy je wspólne postrzeganie człowieka jako nie posiadającego stałej i niezmiennej natury, lecz generalnie, nie mają one nic wspólnego jeśli chodzi o korzenie i perspektywy. Często terminy te są mylone i używane zamiennie, co nie powinno mieć miejsca ponieważ wyraźnie się różnią. Transhumanizm ujmuje człowieka nie w kontekście przeszłego i obecnego dziedzictwa, lecz poprzez możliwości wpisane w jego biologiczny i technologiczny potencjał ewolucyjny. W tym ujęciu najważniejszą kwestią jest udoskonalenie gatunku ludzkiego. Teza ta wynoszona jest na bazie rozwoju nanotechnologii, nauk komputerowych i tych związanych ze sztuczną inteligencją, na bazie neuronauk, kognitywistyki, nauk medycznych i transplantacyjnych. Wyraża się to w przekonaniu o nieograniczonych możliwościach medycyny regeneracyjnej, o możliwości przedłużeniu życia, przenoszenia umysłu oraz jego zamrożenia (Cryonics) oraz w wielu innych dziedzinach.

Transhumanizm jest wierny oświeceniowym ideom kojarzonym z takimi pojęciami jak racjonalność, postęp i optymizm i dlatego można go sytuować w duchu racjonalnego humanizmu. Ruch ten nie ma problemu z tradycyjnie ujmowanym humanizmem Zachodu wedle którego człowiek jest historycznie pozycjonowany w hierarchicznej skali przeciwstawienia do nie-człowieczej rzeczywistości. Dlatego też transhumanizm nie był w stanie przepracować całego obciążenia humanistyki związanego z obecnymi w historii ale także i dzisiaj ideologiami seksistowskimi, rasistowskimi, klasowymi, homofobicznymi i etnocentrycznymi. Refleksja transhumanistyczna ciągle tkwi w swoim „ultrahumanistycznym” uwielbieniu dla nauki i technologii wyrosłych na tym gruncie.

Posthumanizm łączy z transhumanizmem wspólne zainteresowanie technologią, jednak posthumanizm nie traktuje technologii jako głównego celu. Korzenie posthumanizmu można już zauważyć w pierwszej fali postmodernizmu. Przełom posthumanistyczny został zainicjowany w pełni przez teoretyków feministycznych.

Posthumanizm często definiowany jest jako post-humanizm i post-antropocentryzm, tzn. jest „post” w odniesieniu do koncepcji człowieka oraz do historycznych przejawów humanizmu, obu bazujących, jak już wcześniej zauważyliśmy, na przesłankach hierarchicznej konstrukcji społecznej i centralnej

pozycji człowieka. Posthumanizm nie wiąże się z żadnym kardynalnym dualizmem lub antytetycznością, natomiast demistyfikuje każdą ontologiczną polaryzację poprzez postmodernistyczną praktykę dekonstrukcji. W tym kontekście posthumanizm może być również postrzegany jako post-wyjątkowość i pos-unikalność (człowieka).

Jest to perspektywa pluralistyczna, wielowarstwowa, oraz na tyle wszechstronna i wszechogarniająca na ile jest to możliwe.

Posthumanizm poszukuje ramy do oswojenia tak „egzotycznych” odmiennych od człowieka bytów jak roboty, biotechnologiczne chimery, obcy, istoty nie mające nic wspólnego z ukonstytuowaną odmiennością ludzkiej rzeczywistości. Transhumanizm zawsze widzi mniej lub więcej tradycyjnego człowieka. W ten sposób unika refleksji i badań dotyczących zarówno ludzkiego „pogranicza”, jak wszystkiego co za nie wykracza. Oprócz wielu kwestii analizowanych na bazie przesłanek transhumanizmu i posthumanizmu pojawia się pytanie o kwestie reprodukcji i rozmnażania się takiego posthumanistycznego konglomeratu jednostek tworzących jakieś wspólnoty. Odpowiadając na pytanie o przyczyny i uwarunkowania rozmnażania się tych istot należy pamiętać, że jedne z nich mocno zanurzone są w biologii (np. człowiek w wersji 1.0), inne natomiast są umysłami w funkcjonujących w technicznych skorupach (androidy), a jeszcze inne skrzyżowaniem obu poprzednich (cyborgi). W tym kontekście niezmiernie ważne staje się pytanie o możliwość istnienia i potrzeby funkcjonowania relacji erotycznej, która dla człowieka zawsze miała fundamentalne znaczenie. Nie tylko jako fundament reprodukcji, lecz także jako przesłanka miłości.

Relacja erotyczna w rozumieniu tradycyjnej humanistyki zakłada związek dwóch istot, które właśnie w tym związku chcą/mogą zrealizować swoje potrzeby wynikające z tożsamości erotycznej. Celem jest zaspokojenia podniecenia seksualnego. Jest to klasyczny układ, zwyczajowo kojarzony z pożądaniem powstałym na bazie przede wszystkim fizjologicznej. Na tej bazie lokujemy takie zjawiska jak «miłość od pierwszego wejrzenia», «zauroczenie», «fascynacja», i to najważniejsze, «miłość romantyczną». Fundamentalnym złożeniem tej relacji jest wspomniany związek dwóch istot, który w związku z tym można określić jako rama relacji erotycznej.

Kiedy pytamy się jak relacja erotyczna mogłaby przebiegać w post świecie, to oczywistym jest, że owa rama także byłaby wyjściową przesłanką każdej erotycznej sytuacji w której mogłyby znaleźć się dwie istoty z post-świata. Trudno tutaj odwoływać się do pożądania rozumianego biologicznie, ponieważ część posthumans to istoty sztucznie stworzone, zatem nie podległe mechanizmom biologicznym. Wobec tego ten element nie może być uwzględniany w definiowaniu relacji erotycznej w post świecie. Wszystko inne pozostaje takie samo jak wyżej

opisano. Pozostaje rama relacji erotycznej, chęć zaspokojenia potrzeby erotycznej. A także inne wyjściowe elementy związane chęcią inicjowania tej relacji, przyjaźń, jakaś inna forma miłości i duchowości (jako rama).

Wydaje się, że takie ujęcie pozwala na hipotetyczne relacje erotyczne istot o różnych ontologicznych i antropologicznych statusach jaki posiadają istoty posthuman. W tym kontekście niezmiernie ważny jest problem relacji intymnej/ erotycznej w układzie: postczłowiek, cyborg, android, istota pozaziemska. Intymność zawsze zakłada drugiego. Analiza wyobrażonej w kulturze popularnej przyszłości pozwala stwierdzić, że wszelkie tego typu związki, relacje i stosunki są projekcją różnych wariantów intymności pojmowanej na sposób ludzki. Dlatego w analizie uwzględnić należy wszystkie możliwe bazowe uwarunkowania relacji erotycznej w ujęciu klasycznym: pożądanie seksualne, pożądanie erotyczne, pożądanie miłosne/ duchowe, poświęcenie, sekretna bliskość (jako przeciwwaga samotności), dawanie rozkoszy, cielesna bliskość. A także zupełnie nowe uwarunkowania związane ze specyficzną inteligencją erotyczną postczłowieka.

Badania życia seksualnego i erotycznego człowieka XX i XXI wieku wyraźnie pokazują, że także w życiu seksualnym zachodzi zjawisko, które wydaje się być immanentną cechą erotyzmu ery posthumanistycznej, czyli zanik pożądania seksualnego opartego na bazie fizjologicznej. Mówi o tym na przykład Ester Peres w swojej pracy «Inteligencja erotyczna». Opisuje ona ogromną ilość związków miłosnych w których wygasło fizjologiczne/ biologiczne/ fizyczne pożądanie lecz nie zanikły seksualne potrzeby, potrzeba erotycznej intymności i zaspokojenia. Opisane przez nią przypadki można transponować na hipotetyczną erotyczność posthuman. Oczywiście zasadnicza różnica między empirią o której mówi Peres, a przyszłością jest taka, że jej pacjenci pracują pod jej okiem nad czymś co utracili. Natomiast seks przyszłości między posthumanistycznymi partnerami będzie realizacją erotycznych potrzeb bez bagażu wcześniejszego udanego życia erotycznego. Cel pozostaje ten sam. Pacjenci Ester Peres dążą do zaspokojenia indywidualnych potrzeb w nadziei, iż wróci biologiczna fascynacja, choć Peres wie, że to nie możliwe. Erotyzm przyszłości realizuje się w podobny sposób, z założeniem, że biologiczne pożądanie Innego/ Drugiego nigdy nie będzie możliwe w świecie posthuman.

W tym kontekście fundamentalnym pytaniem jest to na czym polegała będzie granica akceptowalności jaką postczłowiek przyjmie w intymnej relacji erotycznej z innym. Wydaje się, że jedynym możliwym kryterium jest miara wstrętu, która dla człowieka rozumianego tradycyjnie jest nieprzekraczalna, choć nie można tego do końca powiedzieć o innych «mniej ludzkich» posthuman, mniej skoligaconych z tradycyjnym pojmowaniem człowieka. Erotyzm i

intymność, jako aspekty ludzkiej egzystencji, stały się czymś niezbywalnym co buduje tożsamości jednostki. Jest to kluczowy punkt łączący ciało, tożsamość i normy społeczne tradycyjnie ujmowanego człowieka. Tożsamość intymna stała się kwestią stylu życia. Podatna jest ona na modelowanie, staje się plastycznym aspektem «ja». W ponowoczesnej intymności wyraża się ona w figurze „czystej relacji”. Jest to wyraz ewolucji procesu indywidualizacji, który doprowadził do totalnie wyemancypowanej jednostki, która w sprawach erotycznych funkcjonuje na granicy absolutnej wolności. Czysta relacja jest względnie niezależna od zewnętrznych kulturowo-społecznych uwarunkowań (ekonomicznych, obyczajowych, genderowych itp.). Czysta relacja wyraża kondycję ludzką w której rozplywa się tradycyjne rozumienie natury człowieka i każdy człowiek jest «Innym». Stwarza to doskonałe warunki dla spotkania z różnymi postaciami post humanistycznego «Innego» – w tę klamrę wpisują się wszelkie warianty posthumans (cyborg, android, genetycznie zmodyfikowany człowiek, człowiek tradycyjny). Z drugiej strony to efekt desubstancjalizacji rzeczywistości poddanej technologii (Flusser, Kittler).

Czysta relacja opiera się na intymności jako czymś ukrytym, jako sekretnej bliskości. Intymność się wypracowuje. I choć nie zawsze związana jest ona z seksem, i często może to być relacja przyjacielska, to jednak intymność erotyczna wyraża najgłębsze pokłady duchowości człowieka dotyczące szczęścia, sensu życia. W tradycyjnym podejściu obecność ukochanej osoby daje poczucie szczęścia. W tym kontekście interesujące jest pytanie w jakim sensie istoty przyszłości (posthuman, cyborg, android) mogłyby wypracować coś co właśnie nazywamy sekretną bliskością. Kolejny etap takiej bliskości to otwartość na drugiego. Miłość w tym kontekście sytuuje tego kto kocha w pozycji bezbronnej. Czy na przykład android będzie w tym sensie otwarty, czy to nie jest po prostu antropocentryczna perspektywa. Otwartość rozumiana „po ludzku” zakłada, że najpierw coś było ukryte, a potem druga strona relacji się ujawniła, tzn. najpierw istoty przyszłości miałyby najpierw coś skrywać a potem odsłonić cyborg wobec innego cyborga.

Ważne w tym kontekście jest pojęcie miłości współbieżnej, jako miłości charakteryzujące okres po emancypacji i równouprawnieniu. „Miłość współbieżna jest miłością czynna i warunkową i jako taka kłóci się z „tylko” i „na zawsze” kompleksu miłości romantycznej”. Miłość ta po raz pierwszy czyni ars erotica jednym z kluczowych wymiarów związku dwojga ludzi, „a wzajemne dawanie sobie rozkoszy - warunkiem jego trwania”. To tworzy przesłanki dla post-rozkoszy, post erotycznej przyjemności w post-erze. Jednak na czym miało by polegać wzajemne dawanie rozkoszy, jest bardzo trudne do ustalenia.

Adekwatne ujęcie omawianych problemów nie byłoby możliwe bez uwzględnienia kwestii tożsamości postczłowieka, cyborga i androida. Nie wiedząc jaka jest antropologiczna konsystencja owych istot nie można konstruować wspólnej płaszczyzny dla więzi która określamy terminem erotycznej intymności. Miłość to także ontologiczna wyłączość i wynikająca z niej zazdrość. Tutaj rozpatrywana jest tożsamość w odniesieniu do cielesności. Największym problemem w kontekście relacji intymnej jest niepewność i zaburzenie bezpieczeństwa ontologicznego. Chodzi o wspólną ontologiczną płaszczyznę jako warunek autentycznej relacji intymnej. W tym kontekście interesującym wydaje się fenomen poliamorii jako wariant miłości posthumanistycznej. Ważna w tym kontekście jest kwestia znaczenia dla tej relacji formy cielesnej (akt seksualny). A także kwestia połączenia zaangażowanej afektywności (uczucie miłości) z cielesnością (fizjologicznością?).

Kolejnym aspektem rozważań który pokazuje ramę modelu erotycznej intymności w świecie posthumanistycznym jest zjawisko erotycznych doświadczeń ludzi z Zespołem Aspergera. I tak jak wynika z diagnozy Isabelle Heanult, osoby z zespołem Aspergera wyróżniają się elastycznym podejściem do wizerunku i preferencji seksualnych w przeciwieństwie do neurotypowych. Mamy tutaj do czynienia ze zjawiskiem tzw. „ambiseksualności” – współwystępowania zachowań heteroseksualnych i homoseksualnych bez preferowania żadnego z nich, fantazja koncentruje się na sytuacji seksualnej a nie na płci partnera. Okazuje się, że pociągająca/ atrakcyjna erotycznie może być osoba bez względu na płeć. We wspomnieniach osób z Zespołem Aspergera rysuje się następujący obraz ich tożsamości erotycznej. „Zawsze przyjmowałem za pewnik, że się ożenię, i będę miał dzieci, dokładnie jak w rodzinie w której dorastałem. Jednak nigdy nie rozumiałem, czym jest miłość, intymność, i tworzenie więzi (...). Jestem autystycznym androidem. Nie jestem zaprogramowana na te uczucia (...). Pragnę czuć to co wyrażacie, radość którą czujecie, wasz śmiech, zrozumienie miłość (...) [I.Henault]. „Czasem myślę, że mógłbym być gejem, bo nie widzę różnicy w atrakcyjności płci” [P.Schmidt].

Transhumanistyczną egzemplifikacją tych kwestii jest film „Ona” [Her, USA 2013, reżyseria: Spike Jonze], opowiadający historię miłości między Theodorem i Samantą – spersonalizowanym komputerowym systemem operacyjnym. Samanta, wirtualna egzystencja, „żyjący” sztuczny intelekt, wydaje się być realizacją najprawdziwszego postczłowieka i wydaje się spełniać kryteria technologicznej osobliwości (wedle terminologii Raya Kurzweil’a). Filmowy postczłowiek (Samanta) wydaje się mieć tożsamość (lub ją stopniowo budować) i w konsekwencji zakochuje się ze wzajemnością w Theodore. W związku z

tym pragnie pozyskać tożsamość bliską „ludzkiej” i podejmuje proces budowy tożsamości w przyspieszony sposób. Dokonuje tego poprzez „uczestnictwo” w ludzkich sytuacjach życiowych. Kluczowe w filmie jest wykazanie, że istotą tą kierują tak wyrafinowane ludzkie afekty jak pożądanie miłosne.

W filmie *Ona*, Samantha zakochuje się w Theodorze i pragnie, aby ta miłość w każdym aspekcie była miłością ludzką, lecz wydaje, się, że jest to jedynie gra za którą nie stożadne wynikające z tożsamości intymne pragnienia i emocje.

Okazuje się, że poczucie własnej fizyczności, cielesności ma kardynalne znaczenie dla tożsamości. W tym kontekście, jak uważa np. A.W.Kutyriew, krytyk posthumanizmu i transhumanizmu, proces fizycznego/ cielesnego rozmazywania człowieka, najwyraźniej daje o sobie znać przewartościując sferę płciowości i związane z nią relacje seksualno-uczuciowe. Dzieje się to przede wszystkim za sprawą panującego w postświecie pluralizmu płciowego. Uważa on, że genderyzacja płci panująca w przyszłości prowadzi do zaniku dymorfizmu płciowego odrywając tożsamość człowieka od jego cielesnej osnowy.

Jednak jak mówi Ferrando człowiek nie jest autonomicznym podmiotem, lecz jest lokowany przez rozległy system wzajemnych relacji. To co jest zagrożeniem (wedle Kutyriewa), czyli różnorodność oraz pluralizm genderowy z perspektywy posthumanizmu ma raczej pozytywny wpływ na dywersyfikację oraz pogłębienie procesu indywidualizacji i emancypacji człowieka.

Paradoksalnie o tym jak mogą wyglądać erotyczne relacje w przyszłości może świadczyć to jak dzisiaj realizują się one w świecie ludzi niepełnosprawnych. Tego dotyczył między innymi projekt artystyczno-społeczny zaprezentowany na 9 Berlin Biennale (2016). Na video grupy *The Army of Love* oglądamy zapis erotycznych sesji podczas których młodzi wolontariusze wchodzą w erotyczne relacje z niepełnosprawnymi ludźmi w różnym wieku. Autorzy konstatują rosnące zapotrzebowanie na erotyczną intymność i postulują, że jedynie jej emancypacja spod rygoru atrakcyjności pozwoli sprawiedliwie zaspokajać erotyczne potrzeby ludzi na świecie, co jest fundamentem szczęścia i zdrowia psychicznego.

To nowe podejście nie oznacza nowego humanistycznego esencjonalizmu. Wręcz przeciwnie, oznacza rozszerzenie miłości seksualnej na osoby, które nie spełniają naszych zwyczajowych standardów. Wedle autorów to tylko pierwszy krok w drodze do zupełnie nieograniczonego płcią i pożądaniem erotyzmu, to także krok poza barierę gatunkową. Projekt spowodował, że zarówno członkowie Armii Miłości (specjalni propagatorzy, trenerzy i asystenci tej praktyki) jak i odbiorcy ich miłości są mniej zazdrośni, mniej przygnębieni, mniej materialistyczni, bardziej ufni i hojni. Wedle *The Army of Love* jest to początek miłości do nie-ludzi.

Wnioski. Relacje erotyczne i miłosne w XXI wieku wydają się być coraz bardziej wyrafinowane, zindywidualizowane i wyabstrahowane z kontekstu biologicznego, społecznego, ekonomicznego i kulturowego. Posthumanizm wydaje się radykalizować ten kierunek i kreśli ramę erotyzmu wyemancypowanego i totalnego. W większym stopniu bazuje na relacji duchowej, niż na cielesności i fizjologii. To erotyzm absolutny, którego przesłanka nie ma charakteru afirmatywnego, zaangażowanego lecz neutralno-koncyliacyjny.

BIBLIOGRAFIA

1. Braidotti R., *Po człowieku*, Warszawa 2014.
2. Fernando F., *Posthumanizm, transhumanizm, antyhumanizm, metahumanizm oraz nowy materializm: różnice i relacje*, (w:) Transhumanizm a kontrintuicyjność mitycznego obrazu człowieka, (w:) Rocznik Lubuski 2016, t.42, cz. 2, s. 13-28.
3. Friedrich A. Kittler *i wypędzenie ducha*, (w:) Merach Dieter, *Teorie mediów*, Warszawa 2010.
4. Giddens A., *Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*, Warszawa 2006.
5. Henault I., *Zespół Aspergera a seksualność*, Gdańsk 2015.